

4. Дацій Н. В. Роль міжнародних стандартів у процесі розвитку та оптимізації інституту корпоративного управління. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21CO M=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vatcsudu_2011_1_4.pdf.

5. Сазонець І. Л. Пріоритети «Економічного імперіалізму» в дослідженні соціальної відповідальності транснаціональних корпорацій як формальних інститутів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ape_2012_4_6.pdf.

ЄВГЕНІЙ КУРИЛЯК

ІДЕЇ НОВОЇ ЕКОНОМІКИ, КРЕАТИВНОСТІ ТА ІННОВАЦІЙНОСТІ У ПРОЦЕСАХ КЛАСТЕРИЗАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Характерною особливістю світової економіки є зростання ролі креативності у викликах, які обумовлені посиленням конкуренції. Воно проявляється у пошуку новизни, розробці і впровадженні інновацій у виробничий процес. З огляду на це у науковій літературі йдеться про наступ постінформаційної епохи, головною цінністю якої є творчість у всіх сферах життя, зокрема у виробництві, бізнесі та управлінні.

Аналіз креативних процесів у світовій економіці свідчить про те, що вони наразі ще не набули однакової розповсюдженості у географічному і галузевому розрізах. Розгляд досвіду США як найбільш технологічної країни, свідчить про те, що мережа сильних інноваційних кластерів має точковий характер, адже далеко не всім штатам вдається досягнути технологічного лідерства принаймні в одній галузі. Фактично із 48-ми штатів, що розташовані на території між Атлантичним і Тихим океанами та між Канадою і Мексикою, лише у 12-ти розміщені найбільш високотехнологічні кластери.

Інфраструктурний базис у розвитку кластеризації можна показати на прикладі штату Айова, що отримав високі досягнення в сільському господарстві, і штату Північна Каліфорнія, яка стала лідером у напівпровідниковій промисловості. В Айові сформувалася регіональна система досліджень і розробок на основі передачі землі (land grant) університетам і експериментальним станціям. Їхня місія полягала у підготовці майбутніх фермерів і здійсненні досліджень для потреб регіону. У Північній Каліфорнії для рекламування бурхливого зростання напівпровідникової промисловості створили бренд «Силіконова долина», після чого з'явилися силіконові алеї, гори, лощини і прерії. Тут протягом багатьох десятиліть розвивалося підприємництво у вищій школі, складалися ділові відносини між університетами і бізнесом, здійснювалася державна підтримка НДДКР і

розроблялася особлива політика підтримки бізнесу, орієнтована як на військові, так і на цивільні цілі. Крім того, важливе місце в американській практиці розвитку кластерів займають венчурні фірми, що спочатку орієнтувалися переважно на виконання соціальних функцій.

Серйозна увага розвитку кластерних ініціатив приділяється і у країнах Європейського Союзу. Нині повністю охоплені кластерними формами організації виробництва данська, фінська, норвезька і шведська промисловість. Зокрема, Фінляндія завдяки реалізації кластерної політики протягом 2000-х років посідає провідні місця у світових рейтингах конкурентоспроможності. Ці досягнення забезпечили різні за сировинними, технологічними і наукомісткими параметрами галузі. Так, маючи лише 0,5% світових запасів лісу, країна забезпечує 10% світового експорту продукції деревообробки і 25% – паперу. На телекомунікаційному ринку вона обіймає 30% світового експорту устаткування мобільного зв'язку і 40% – мобільних телефонів.

Еволюція локальних виробничих систем кластерного типу у Європейському Союзі відбувалася у напрямку збільшення «критичної маси» кластерів, які мають потенціал впливу на підвищення конкурентоспроможності як окремих країн, так і ЄС в цілому. Це проявилось в тому, що поступово процеси кластеризації змінюються і урізноманітнюються. Насамперед, еволюціонувала національна і регіональна кластерна політика. Ініціативи у створенні кластерів трансформувалися від завдань з розвитку промислового виробництва, підвищення його продуктивності і ефективності до впровадження інновацій та економічних перетворень з урахуванням суспільних і соціальних аспектів. Змінювалися і масштаби ініціатив від суто місцевих проблем до національних і глобальних.

Певною мірою можна стверджувати, що інноваційна складова майже завжди включалася в концепцію створення кластерів. Проте, з часом вона все більшою мірою почала ставитися на чільне місце. Для цього спрямування коштів місцевих і державних бюджетів орієнтується на «інноваційну складову – with an innovative component» в Італії (зокрема, в регіонах Veneto і Emilia-Romagna), «інноваційні мережі – Innovation Networks» – у Данії і «регіональні інноваційні системи – Regional Innovation Systems» – у Швеції [194]. Поступово інновації набирають домінуючого статусу у кластерах всіх видів, що обумовлює, зрештою, зміну логіки і фокусів кластерних ініціатив. Якщо на початках тематичний блок кластеру обмежувався, так би мовити, видимими цілями, наприклад, будівництвом чи медициною, то тепер кінцевою метою все більшою мірою стають «невидимі» результати типу добробут у будинку чи здорове старіння.

Потенціал кластерних систем виявив великі резерви для започаткування нових інноваційних напрямків бізнесу. Вони починають використовуватися в якості платформ для «переключення» на інші джерела знань, залучення нових партнерів та міжнародне співробітництво. Нині поширюється створення кластерних організацій посередницького типу, які в якості ринкової ніші виконують місію платформи для інноваційної діяльності різних компаній-новаторів, науково-дослідних установ і споживачів їхньої продукції та послуг.

Вихід кластерів на міжнародний рівень дозволяє розширити зовнішнє географічне середовище його внутрішнього розвитку. Інтернаціоналізація і транскордонне співробітництво кластерів відкриває нові можливості для інновацій з урахуванням національних особливостей. В Угорщині акцент робиться на участі в міжнародних проектах. Польською програмою кластерної політики на 2014–2020 роки стимулюється як підтримка експорту малих і середніх підприємств, так і розширення зв'язків з науково-дослідними організаціями та інноваційними колами за межами країни. У Швеції інтернаціоналізація кластерних ініціатив орієнтується на включення малого і середнього бізнесу до міжнародних ланцюжків знань та інновацій (international nodes of knowledge and innovation) і тим самим на участь і виконання спільних проектів.

Попри наявність певних національних особливостей інтернаціоналізації кластерних ініціатив, всі вони засновуються на використанні інструментів маркетингу і брендингу. Це дає можливість популяризувати кластери на світовому підприємницькому «полі» і формувати зустрічний міжнародний інтерес до співпраці з кластерами, що створюються на теренах окремих регіонів і держав. Маркетинг і, насамперед, брендинг стають важливішим елементом стратегії інтернаціоналізації, орієнтованої на «вирощування» успішного кластеру.

Інтернаціоналізація, як показано у звіті для Транснаціонального альянсу сприяння зростанню ефективності і підтримки співпраці кластерів (TACTICS) Міністерством економічного розвитку Італії, призводить до підвищення відкритості малих і середніх підприємств і виходу їхнього бізнесу на глобальний рівень. При цьому, за взірць прийнято досвід області Венето (Veneto), адміністрація якої активно підтримує у процесах кластеризації вироблення загального брендингу для просування місцевої продукції за кордоном. Особливістю цього регіону Північної Італії є переважання малих, середніх і мікропідприємств, що спонукало до розробки моделі «промисловий кластер» (industrial cluster). Кластеризація розпочалася спонтанно із зустрічі представників місцевих компаній для обміну інформацією та вироблення пропозицій щодо можливостей взаємовигідної співпраці. Вона переросла у створення мережі співробітництва і формування почуття ідентичності. Законодавці області ввели визначення «продуктивного кластеру» (productive cluster), у зміст якого заклали поряд з класичними елементами поняття «кластер» також готовність місцевих акторів і бізнесу спільно працювати для територіального розвитку. Кластерна модель області Венето забезпечила розробку нового підходу до регіонального управління з використанням історичної концепції регіону. Підтримка кластеру, зокрема і фінансова, здійснюється за умов включення у систему консолідованої виробничої спеціалізації, що офіційно визнана в регіоні. Відповідно обласні органи влади сприяють зміцненню довіри до кластера, насамперед, на основі присвоєння знака «якості» («quality» label) відповідно встановлених правил.

Еволюція європейських кластерних ініціатив орієнтується у другому десятилітті ХХІ століття на ідеї економіки знань. З огляду на це поширюється

співпраця між виробничими компаніями і науковими установами в питаннях підвищення інноваційного потенціалу кластерів. У Німеччині кластерна політика визначається як інтенсифікація співробітництва наукових установ і бізнесу в цілях отримання доданої вартості по всьому ланцюжку створення вартості і мобілізація вільних ресурсів. У Франції кластерна політика реалізується за схемою «полюсів конкурентоспроможності – *poles de compétitivité*». У 2005 році були підтримані 1000 проектів R & D в рамках цієї ініціативи, на які витрачено 4,8 млрд. євро державних і приватних інвестицій [188, 17]. Вони спрямовуються на модернізацію малих і середніх підприємств, яка стає можливою за умов використання нових знань. З огляду на це у Європейському Союзі популяризується досвід історичної провінції Värmland, який полягає у розвитку форм консолідації науково-дослідних організацій у навколишньому оточенні, залученні до кластерної мережі висококваліфікованих дослідників і розвитку співпраці між науково-дослідними організаціями і компаніями, що об'єдналися у локальні виробничі системи. Широко відомий також приклад Польщі, де три авіаційні кластери, які представляють 95% компаній свого сектору, здійснюють фінансування співпраці з науково-дослідними установами над великими проектами розвитку.

Зростання ролі людського фактору у функціонуванні локальних виробничих мереж формує потребу у створенні системи постійного живлення кластерів працівниками, здатними швидко і компетентно вирішувати нові завдання, які ставить конкуренція на ринку і розвиток науково-технічного прогресу. Це свого роду безперервний процес «живлення компетенцій – *competence supply*». Це спонукає учасників кластерних ініціатив розвивати співпрацю з навчальними закладами у напрямку формування змісту освіти і здійснення діяльності з їх підтримки. У Польщі авіаційний кластер включився в освітню діяльність на всіх рівнях, включно з початковою школою.

Орієнтація кластерних ініціатив на інноваційний розвиток обумовила появу компаній, які спеціалізуються на наданні послуг, що забезпечують використання найостанніших досягнень науки і техніки. Як правило, ринковою нішею таких наукомістких фірм є малі і середні підприємства. Водночас, місія інноваційних сервісних фірм ще чітко не вималювалася. Стратегічно їх цілі полягають у виконанні ролі драйверів для забезпечення економічного зростання у виробничому секторі на основі нових технологій. З цією метою кластерні платформи європейських країн працюють над тим, щоб чітко визначити форми і методи розвитку інноваційних сервісних компаній та їх компетенції.

Кластери як нова форма розподілу і кооперації праці можуть ефективно функціонувати за умови розробки відповідних форм і методів менеджменту. Нині кожне кластерне об'єднання підприємств і організацій намагається цю проблему вирішувати самотужки. У наслідок такого підходу накопичено достатньо рішень, щоб узагальнювати чи тиражувати накопичений досвід акторами різних груп. Зрозуміло, що тим самим можна справити позитивний вплив на економічне зростання і нові інноваційні рішення. Методи вирішення такого завдання є різні. Так, у регіоні Південної Данії (Region of Southern Denmark) створюється «лавка навчання для інших регіонів, у яких відбувається

спадкова тенденція розвитку – bench-learning from other regions who have taken a top-down approach to cluster development [188]».

Загалом, формується тенденція до більш глибокої і розгалуженої інституалізації кластерної організації. Йдеться про створення юридичних осіб, які спеціалізуються на сприянні реалізації кластерних стратегій. Високоєфективні фірми інфраструктурного характеру формуються в Німеччині Федеральним міністерством з економіки і технологій (BMWi) в рамках ініціативи «Німецькі мережі компетенції – Kompetenznetze Deutschland Initiative). Ці мережі орієнтуються на створення найбільш інноваційних і високопродуктивних технологій. Після ухвалення ініціативи членами мережі, вони мають отримати знак якості (seal of quality), що дає підстави кластеру на отримання фінансової та інших видів підтримки.

МАКСИМ КУРИЛЯК

РЕГІОНАЛІЗАЦІЯ: РОЗВИТОК ТЕОРЕТИЧНИХ ОСНОВ

Імперативом глобальної економіки є включення у процес її розвитку систем і механізмів, дія яких обмежена певними регіональними рамками. Водночас посилення глобального фактора не гальмує регіональні процеси, а, навпаки, урізноманітнює їх, робить відносно незалежними і дієвішими. У глобальній економіці регіоналізація набуває ролі інерційного двигуна, який спрямовується глобальними приводами на рішення завдань розвитку людської цивілізації.

Досліджуючи понятійні проблеми регіонального спрямування, треба насамперед виходити з того, що виникнення і вживання самого слова «регіон» як відокремлено оформленої одиниці завжди було і є пов'язане з територіальним аспектом. Віддамо належне грекам, які заснували у південній Італії місто, відоме з часів Римської імперії під назвою Regio, а нині називається Реджо-ді-Калабрія. Набувши поширення у соціально-економічних науках як поняття, прив'язане до територіальних теорій, його змістовне наповнення варіюється залежно від географічних, просторових, національних, адміністративних, військових та інших ознак, що розглядаються. Отже, правомірно визначити поняття «регіон» у широкому сенсі як територію, що виокремлено для здійснення певних дій.

Незважаючи на багатоаспектність і міждисциплінарність регіоналістики як науки, базовою є регіональна економіка, яка з розвитком глобалізації поширилася на політичні, соціальні та екологічні фактори. Її основою є проблеми районування, територіального розвитку в усіх аспектах – від природних до етнокультурних, а також міжнародних відносин у глобальному просторі. Вони конкретизуються відповідно до завдань, які виникають на тій чи іншій території. У практичній і політичній діяльності доводиться часто стикатися з вирішенням певних проблем, які обмежені масштабами виокремленої території. Це може бути розробка корисних копалин,